

Les avantguardes i el realisme

Article publicat al diari *Tele/eXprés* (28 de gener de 1976)

Ignasi Ubac

El que, generalitzant i esquematitzant (perquè la qüestió és força complexa), podríem anomenar el fenomen de les avantguardes (en plural) -fenomen continuat que permet parlar, no del tot incorrectament, d'una «tradició» de les avantguardes -pot ser analitzat des de molts punts de vista i a partir de molts d'aspectes diferenciats que caracteritzen els moviments dits d'avantguarda. I avancem que creiem que «Dadà», el Surrealisme i les avantguardes actuals -aquestes justament pel fet de ser actuals- són les fites fonamentals per entendre l'esmentada «tradició».

Abunden, per exemple, tota mena de treballs sobre la història quasi merament anecdòtica de les diferents avantguardes; i manquen, però, treballs sobre la significació -o sobre el fet simptomàtic- de l'existència d'una tal «tradició» permanent en el si -o, més ben dit, en un dels marges- de la literatura contemporània.

Una «tradició»: és a dir, unes concomitàncies fàcils de trobar entre els distints «ismes» d'avantguarda; una sèrie de constants que emergeixen clarament enmig de grans contradiccions, a molts nivells, entre els diversos moviments d'avantguarda. Constants que seria prolix d'enumerar-les ací i que denoten sempre una voluntat de desmarcament pel que fa a la ideologia dominant respecte a l'art i a la literatura.

Entre aquestes constants en destaquem ara només una, la qual, des del nostre punt de vista, és una de les sobredeterminants de les altres, i que, a més, pot resultar productiu de treballar-la teòricament: ens referim al denominador comú que suposa l'existència, a totes les avantguardes, d'elements *anti*-realistes i/o *a*-realistes

Entenem, operativament, que realisme i naturalisme, així com d'altres denominacions que indiquen corresponents tendències i subtendències, diferenciades però similars, són variants d'una mateix concepte expressat amb distintes designacions no exactament sinònimes: per exemple, *representació de la realitat*, *impressió de la realitat*, *producció de versemblant*, etc. I entenem també, com ja va apuntar en un anterior article, que el realisme, la concepció especular de la literatura, és el referent pròxim o últim i/o pretesament rebutjat de gairebé totes es tendències artístiques i literàries contemporànies.

Les avantguardes, doncs, «contesten» el realisme. «Dadà» ho fa repulsivament, terroristament, rebutjant i atacant el seny literari: arremet contra la impressió de la realitat, contra el versemblant, la

coherència i la linealitat del discurs, etc., tot partint, però, d'uns plantejaments infantilistes i espontaneistes que només permeten de produir exabruptes, gargots pseudo-literaris, acudits, etc.

En canvi, el Surrealisme, tot i havent heretat molts dels supòsits de «Dadà», sobretot l'esperit de revulsió i l'espontaneisme, veu la necessitat d'una teoria per tal de fer productiu el seu desmarcament del realisme. I així inicia una teorització idealista sobre la base d'una actitud de subversió que el porta a establir contactes «teòrics» amb el materialisme històric i dialèctic i amb la psicoanàlisi. Tanmateix, els suports idealistes damunt dels quals s'efectuaren tals contactes van produir, d'una banda, una mística de la «revolució» que féu el Surrealisme políticament inoperant en el camp de l'especificitat literària i artística; i, d'altra banda, la seva eclèctica i precipitada teorització el portà a proposar i a practica -a partir d'una incorrecta lectura de l'inconscient freudià- una metafísica que pressuposava una pretesa veu interior: l'«escriptura automàtica».

«Dadà» i el Surrealisme -a més d'exercir la seva influència (sobretot el Surrealisme) en gran part i en molts aspectes de la literatura posterior a ells- han estat la referència declarada, o no, de les moltes escoles i subescoles d'avantguarda que, com els seus precedents històrics, han bandejat (han estat incapaces d'efectuar) un treball real de transformació i de ruptura a l'interior de les contradiccions de l'especificitat literària.

Finalment, és al voltant de la revista francesa «Tel Quel» que neix un vast i complex «moviment» de teoria i pràctica literària -no continuador del corrent de les avantguardes, i per tant al *marge de la «tradició» d'avantguarda-*, el qual, sobre la base del materialisme històric i del materialisme dialèctic, i de la psicoanàlisi i de la semiologia, qüestiona, àmpliament i en profunditat, la concepció idealista de la literatura i, doncs, el seu sistema de la representació.

Quina significació té aquest constant qüestionament del realisme per part de les avantguardes? Creiem que tal qüestionament és un dels símptomes de la crisi del sistema burgès de la representació que des del segle XIX està essent alterat però en definitiva perpetuat. Un altre dels símptomes de tal crisi és la progressiva descomposició de les normes, dels codis, el buidat d'elements naturalistes que a l'interior de la literatura dominant es produeix cada cop més. Una de les tasques a realitzar, des del nostre punt de vista, per tal de superar el sistema de producció literària dominant i en crisi, és un ampli treball teòric i pràctic sobre les alternatives a tal sistema que s'han produït, ja des del segle XIX, i al marge, o solament amb alguns lligams, amb la «tradició» de les avantguardes.